

Тарас ГОЛОТА, асп.

ORCID ID: 0009-0009-4767-0937

e-mail: targolus@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна

МОВНИЙ ВИМІР МАНІПУЛЯЦІЇ ІНФОРМАЦІЄЮ В УКРАЇНСЬКИХ TELEGRAM-КАНАЛАХ

Проаналізовано 4100 дописів (близько 246000 слововживань) таких популярних українських Telegram-каналів, як "Труха ⚡Україна", "ЧОРНИЙ ЛИСТ" та "Український Телеграм" і визначено об'єм вмісту маніпулятивного характеру у відсотковому співвідношенні. Зроблено спробу довести важливість проведення оцінок якості вмісту українських Telegram-каналів і визначення відсотку контенту, що містить маніпуляцію інформацією та емоціями. У межах обраного для дослідження періоду публікації виявлено 29% маніпулятивного контенту на ресурсі "Труха ⚡Україна", 12% – на каналі "ЧОРНИЙ ЛИСТ", 3.3% – в "Українському Телеграмі". Визначено, що найчастотнішими мовними й позамовними інструментами маніпулювання інформацією є вживання емоджі та емоційно забарвленої лексики, апелювання до авторитету, капіталізація окремих слів, нехтування покликанням на першоджерело, структурування повідомлень із фокусом на неперевірену інформацію, заклики до дії, використання обставин часу з метою створення ефекту терміновості тощо.

***Ключові слова:** мовні маркери ментально-інформаційної безпеки, мовна маніпуляція в соцмережах, маніпулятивний текст, мовні інструменти маніпуляції емоціями.*

Вступ. Як географічно, так і в цифровому просторі – Україна існує поряд із Росією. Іноді в одному застосунку будь-який користувач може одночасно поглинати інформацію з різних джерел (подекуди – з ворожих). Значна частка інформаційного поля в мережі Інтернет переходить саме у **дискурс соцмереж**, що робить їх об'єктом міждисциплінарного дослідження. Чимало державних послуг стають доступними у вигляді чат-ботів безпосередньо на головному екрані певної соцмережі на

© Голота Тарас, 2024

зразок Telegram або Viber. Так, подання відомостей лічильників, оплата різних соціальних сервісів або консультації з менеджерами банків, Державної податкової служби тощо вже давно доступні прямо в застосунках месенджерів.

Із-поміж популярних соцмереж і месенджерів в Україні особливої уваги заслуговує Telegram. Цей цифровий майданчик є потенційним розповсюджувачем дезінформації, оскільки його було створено командою на чолі з Павлом Дуровим, також відомим як колишній генеральний директор російської соцмережі "ВКонтакте". Популярність Telegram в Україні досягла такого рівня, що ключові державні інституції, як-от Офіс Президента України, Центр протидії дезінформації, Служба безпеки України та Головне управління розвідки Міністерства Оборони України, створили верифіковані офіційні канали на цій платформі. Проте, незважаючи на популярність соцмережі навіть серед офіційних джерел інформації, наявні як технічні, так і інформаційні загрози його використання.

За нашою класифікацією, наведеною нижче, можна виокремити такі причини розповсюдження атак ворога саме на цих інформаційно-комунікаційних ресурсах:

- **поширеність** (згідно з результатами рейтингу популярності мобільних застосунків Kantar, від початку повномасштабного вторгнення серед українців стало на 5% більше користувачів Telegram (Kantar, 2023));

- **можливість публікувати непідтверджену інформацію** (попри впровадження нових безпекових заходів – позначки верифікованих каналів – месенджери і соціальні мережі й досі не захищені від оприлюднення на їхніх майданчиках неправдивої та небезпечної інформації);

- **залежність українських користувачів від нової інформації** (відповідно до відомостей, опублікованих ресурсом Kantar, українські користувачі почали проводити більше часу в месенджері Telegram: від 5 хвилин на день до початку повномасштабного вторгнення та 40 хвилин – після (Kantar, 2023)).

Нині технічно заборонити такий плюралізм джерел інформації неможливо, а навіть якби й можна було – ворог продовжить використовувати VPN та інші способи маскуванню.

Тому дослідження МІБ і цифрових загроз із огляду на мовний вимір є вкрай актуальним. Забезпечення МІБ саме на рівні особи (користувача інтернетом) шляхом дотримання інформаційної гігієни й постійної самоосвіти посприє ефективному захисту від дезінформації на різних цифрових ресурсах. Оскільки мова у тій або іншій формі слугує єдиним інструментом поширення неправдивої інформації в онлайн-спільнотах, необхідно дослідити, які саме лінгвістичні аспекти відіграють ключову роль у порушенні МІБ. Хоча нині дедалі частіше виникають автоматизовані способи маркування джерел політичної інформації спеціально навченими машинними моделями, у нашому підході ми спираємося на ручне опрацювання матеріалів (Пучков та ін., 2023).

Згідно з нашим робочим визначенням, уперше запропонованим тут і базованим на чинному українському законодавстві, *інформаційна безпека* (ІБ) – це стан відсутності ризику завдання шкоди державі та суспільству шляхом поширення інформації, яка є неповною, неправдивою або несвоєчасно опублікованою. Як уважає А. Паршикова (2016), "... для інформаційної безпеки важливим є підвищення обізнаності щодо можливих загроз під час користування інформаційними системами". На думку В. Шемяєва, М. Присяжнюк та А. Онофрійчук (2019), у контексті гібридної агресії російської федерації проти України соціальні мережі на зразок "ВКонтакте", "Однокласники" та Facebook стають платформами інформаційно-психологічного впливу, який має на меті викликати національні, релігійні та інші суперечки. Основними чинниками такого впливу є нездатність користувачів адекватно аналізувати та верифікувати інформацію, а також загальна технічна невідповідність. Через те користувачі можуть стати об'єктами маніпуляцій, ворожої пропаганди та спеціальних інформаційних операцій у глобальному інформаційному середовищі (Шемяєв та ін., 2019).

Важливо зазначити, що маніпуляція інформацією в мережі Інтернет може мати різні причини й витоки. На нашу думку, необхідно виокремлювати свідому (навмисну) та несвідому (випадкову) форми маніпуляції. Якщо свідомо маніпуляція є спробою зловмисника/шахрая/ворога нашкодити певній особі, групі людей, суспільству в цілому або державі, то несвідомий

уплив на зміст повідомлення може бути причиною необережного поводження з інформацією звичайного користувача (або ж адміністратора ресурсу). Окрім різниці в **намірах** маніпуляції, виокремлюємо також **мету**, адже вона може охоплювати досягнення різних результатів, як-от завдання психологічного удару, переконання реципієнта у чомусь, спонукання до різних дій, викрадення відомостей про особу/групу тощо.

Згідно з Указом Президента України "Про Доктрину інформаційної безпеки України", наявні три ключові рівні забезпечення інформаційної безпеки в Україні:

1. **Індивідуальний рівень** – центральне місце тут посідає розвиток раціонального мислення;

2. **Соціальний рівень** – підготування підґрунтя для створення незалежних засобів масової інформації (ЗМІ) з українськими власниками;

3. **Державний рівень** – включає інформаційне та аналітичне забезпечення діяльності держави, зокрема у сферах внутрішньої та зовнішньої політики (Доктрина інформаційної безпеки, 2009).

У наведеній класифікації наявне логічне упущення, що передбачає існування соціального рівня як окремого від державного. Також вона не враховує розподіл соціального рівня на мікро- і макросоціальні підрівні. Розмежування суспільства і держави саме по собі може негативно впливати на МІБ усіх актантів на будь-якому рівні комунікації.

Цікавою є класифікація Т. Шинкар, Т. Левченко та В. Дудар (2023), відповідно до якої існує декілька **загальних технік психологічного маніпулювання**, серед яких 1) емоційне маніпулювання, 2) маніпуляція інформацією, 3) уплив на особу через соціальні норми і оточення, 4) маніпуляція відчуттям необхідності або дефіциту, 5) маніпуляція авторитетом або статусом. Однак подана класифікація є не зовсім логічною, адже всі перелічені техніки психологічного маніпулювання ґрунтовані на маніпуляції інформацією. Таким чином, будь-який спосіб впливу на свідомість людини має в основі інформаційний складник, а ціллю маніпуляції є стимулювання певних емоцій, які спонукають жертву до якоїсь дії.

Ю. Молоткіна (2022) зазначає, що найчастіше пропаганда від російських "тролів" постає у форматі креолізованого тексту, тобто комплексного утворення, яке поєднує вербальні й невербальні підходи до передавання інформації. Своєю чергою соцмережі – це найочевидніший вид платформ у мережі, які дозволяють повною мірою скористатися сугестивним ефектом креолізованого тексту. Пейоративи тут постають фундаментальним засобом саме вербального маніпулювання, оскільки вони дозволяють експліцитно змінювати дискурс в онлайн-спільнотах на необхідний ворогові, навіть не маскуючи певне повідомлення під безпечне.

Найчастіше в таких інформаційно-психологічних атаках беруть участь саме боти, адже їхня ціль – створити ілюзію підтримання ворожої ідеї великою кількістю користувачів, які здебільшого замасковані під українців. У контексті пейоративної лексики доречно згадати також дослідження мови *ворожнечі* І. Богданової та О. Лептуги (2020), які проаналізували українське медіасередовище і звернули увагу на трансформацію стандартів сучасної журналістики під впливом розвитку соцмереж. Так, на нашу думку, нині цілком органічним є використання позамовних, невербальних засобів передачі інформації в мережі Інтернет, як-от мему, гештеги, мініатюри зображення (для ілюстрації текстових дописів), аудіо- та відеофайли тощо.

Якщо при роботі з англomовним середовищем ботів ідентифікувати складно спираючись лише на інструменти лінгвістичного аналізу, то в українськомовному дискурсі визначити зловмисника може навіть пересічний користувач. Зазвичай вони видають себе відсутністю розуміння базових правил української граматики. Як-от під час постійних атак на українську енергетичну систему 2023-го року, коли росіяни запустили флешмоб у Twitter і Viber із гештегом #LightOnZelenskyuOff. У перебігу цієї ПСО боти поширювали месенджерами повідомлення на зразок *"Пів країни вже без електро харчування, вже сечі немає терпіти ці пекельні борошна!"* або *"Немає сечі терпіти ці борошна без світла. Українці хочуть світу, а не війни"* (Пресслужба Ради національної безпеки і оборони України у Twitter, 2023). Цілком очевидно, що ворог не доклав зусиль, аби правильно перекласти ці речення з російської мови українською,

послугуючись безкоштовним сервісом перекладу на зразок Google Translate. Будь-який користувач соцмережами може легко визначити, що подібні повідомлення – фейкові, і таким чином захиститися від негативного впливу. Однак не завжди загрози в соцмережах експліцитно вербалізовані. Часто маніпуляція інформацією здійснена приховано, або будучи замаскованою під українські офіційні джерела, або граючи на переживаннях суспільства, коли у користувачів немає змоги перевірити достовірність повідомлення, а емоційний ефект уже спрацював.

Згідно з Доктриною інформаційної безпеки України, найбільшою загрозою є маніпуляції суспільною свідомістю, зокрема, через поширення неправдивої інформації. Наявні також інші значущі загрози, як-от кібертероризм, розповсюдження конфіденційної інформації тощо. Затверджена Указом Президента України № 47/2017, Доктрина інформаційної безпеки України виокремлює неправдиву інформацію у глобальному інформаційному просторі та спроби підризу конституційного ладу України як фундаментальні загрози ІБ (Указ Президента України № 47, 2017). Події 2014-го року в Україні, зокрема Революція гідності, анексія Криму та військовий конфлікт на Сході, показали, як російська федерація використовує соціальні мережі для пропаганди.

Відоме військове видання RealClearDefense США здійснило дослідження та встановило, що було витрачено близько \$19,000,000 на фінансове підтримання 600 осіб (ботів) у соцмережах "ВКонтакте", Facebook та "Однокласники" (RealClearDefense, 2017). Ці особи активно розміщували матеріали на підтримання анексії Криму та сепаратизму в Донецькій та Луганській областях місцевими мешканцями. У своїх публікаціях вони поширювали повідомлення про жорстокі дії України проти власного населення та заохочували ненависть до держави. Медіаресурси Росії використовували ці дописи як докази у своїх дезінформаційних кампаніях щодо обмеження прав російськомовних в Україні. Цей спосіб маніпуляції суспільною думкою став справжнім викликом для інформаційної безпеки України, оскільки мав великий вплив на події того періоду.

Проаналізувавши публікації, присвячені маніпуляції інформацією в соцмережах і електронних ЗМІ, робимо висновок, що

для повноцінної концептуалізації цієї проблематики необхідно детальніше розібрати дискурс такої соцмережі, як Telegram. На це є декілька причин, серед яких:

- 1) поширеність платформи серед українського й російського суспільств;
- 2) наявність офіційних каналів обох сторін гібридної війни;
- 3) широкий спектр лінгвальних і екстралінгвальних засобів комунікації;
- 4) украї низький рівень модерації (контролю) опублікованого контенту.

Ці та багато інших причин сприяють розвитку маніпуляції інформацією на платформі Telegram, що робить її показовим матеріалом для дослідження, а її користувачів – репрезентативною групою для виокремлення й окреслення мовних інструментів подання інформації з необхідним автору емоційним навантаженням.

Мета статті – проаналізувати інформаційне поле таких українськомовних Telegram-каналів, як "Труха ⚡ Україна", "ЧОРНИЙ ЛИСТ" та "Український Телеграм". Також мета передбачає виокремлення патернів побудови маніпулятивних повідомлень у стрічках новин, тлумачення мовних інструментів, використаних у процесі текстотворення та пояснення, як дібрані зразки впливають на МІБ користувачів платформою. Акумуляовані ресурси є репрезентативними, оскільки їхні аудиторії налічують від 245602 до 975771 і 2665073 підписника на момент проведення дослідження (20.10.2023).

Методи. У межах дослідження використано комплексний підхід до аналізу вмісту популярних Telegram-каналів, акцентуючи увагу на мовній маніпуляції та інформаційних операціях. Застосовано методи лінгвістичного аналізу та синтезу, що дозволило глибоко зануритись у структуру мовних засобів, використаних для маніпуляції. Досліджено понад 246000 слововживань у 4100 дописах, виокремлено ключові маркери маніпуляції, такі, як емоджі, апелювання до авторитету, емоційно забарвлена лексика. Такий підхід забезпечив об'єктивне вимірювання масштабів інформаційної маніпуляції, а також виокремлення лінгвістичних засобів, залучених до процесу масової дезінформації в мережі Інтернет.

Результати. Згідно з відомостями веб-ресурсу "Слово і діло" (2023), який своєю чергою акумулював оцінки Інституту демографії і соціальних досліджень НАН України, на початок 2023-го року в Україні налічували від 28 до 34 мільйона осіб. Таким чином, найпопулярніший досліджений нами Telegram-канал зібрав аудиторію, що приблизно відповідає ~8.6% усього населення України (якщо брати до уваги середнє число між 28 і 34 мільйона осіб, що дорівнює 31 мільйону). Звичайно, тут необхідно детальніше дослідити, наскільки ця аудиторія несафбрикована, адже відомо, що в сучасних соцмережах часто кількість підписників збільшують за рахунок ботів. Тим не менше, кількість підписників не настільки важлива, оскільки це не константа.

Попри те, що Telegram-канали не є офіційними ЗМІ, а процес верифікації таких ресурсів – іноді доволі сумнівний, дедалі більше українців отримують найсвіжіші новини саме від них. Із технічних причин платформа дозволяє авторам і адміністраторам каналів публікувати новини у дуже короткій формі, що дає можливість читачам за мінімальний проміжок часу дізнатися якомога більше інформації. На відміну від веб-сайтів новинних порталів ЗМІ, формат застосунка передбачає швидкий доступ до новин. Багато чинників у сукупності сприяють переходу інформаційного поля України, наприклад, із Facebook до Telegram, де бракує цензурування та модерації. Саме тому обрано цей цифровий майданчик як медіатор між адресантом маніпулятивних повідомлень і їх адресатом.

Проаналізовано понад 1100 дописів Telegram-каналу "Труха ⚡ Україна" з 20.09.2023 по 20.10.2023 загальним обсягом понад 7000 слововживань. Саме цей період було обрано з метою дослідити реакцію адміністрації каналу на систематичну критику з боку журналістів і суспільства, визначивши, чи відбулися позитивні зміни у модерації ресурсу. Наводимо детальний аналіз кількох дописів і рекламних оголошень із очевидними спробами маніпуляції емоціями читачів.

Так, один із найпопулярніших серед українців Telegram-каналів "Труха ⚡ Україна" (на 20.10.2023 налічує 2665073 підписника) часто публікує рекламні повідомлення, не маркуючи їх як такі спеціальним гештегом #реклама. Наприклад,

20.10.2023 о 17:00 канал опублікував рекламне оголошення із заголовком "Який розмір виплат насправді повинні отримувати українці? Як перестати бути в дурнях через дії влади?" та таким умістом: **"Все просто – підписатись на Телеграм канал "Адвокат Мілер (покликання)" (покликання). (покликання) (покликання) Сергій Мілер (покликання) успішно закрив більше 90% своїх справ, а тепер розкриває правду про закони та права українцям. Хочеш стати одним з 450 тисяч свідомих людей? Тоді дізнавайся про свої права та можливості разом з Сергієм Мілером покликання"** (Труха/Україна, 2023). Із очевидного – у цьому оголошенні 2 експліцитні маніпулятивні заклики до дії, як-от "Все просто – підписатись..." або "... дізнавайся про свої права". Адресант інтегрує у своє повідомлення ідею простоти цієї дії, обіцяючи значні результати опісля. Також імпліцитний заклик до дії розміщений прямо в заголовку: "Як перестати бути в дурнях через дії влади?". Фразеологізм *бути в дурнях* одразу позиціонує адресата як особу, що за замовчуванням є "дурнем", і щоби перестати ним бути, – потрібно підписатися на канал адвоката. Окрім того, автор тексту оголошення використовує нібито точні числа ("450 тисяч свідомих людей") із метою переконати читача, проте не надає покликання на джерело цієї інформації. Лише послуговуючись здоровим глуздом, реципієнт може зрозуміти, що не існує жодного опитування або дослідження, котре підрахує точну кількість так званих "свідомих" людей.

Іншим яскравим прикладом маніпуляції інформацією у Telegram-каналі "Труха Україна" є допис, опублікований 19.10.2023 о 12:46 із заголовком, який стверджує, що нібито "Військовозобов'язаним почали блокувати банківські картки, – **ФОКУС**". Після заголовка текст допису містить таке повідомлення: "**Вам можуть заблокувати банківську карту за неявку до ТЦК по повістці, яку ви навіть і не отримували. На жаль, такі випадки дедалі частіше трапляються**" (Труха/Україна, 2023). Помітно, що автор публікації персоналізує вміст новини, використовуючи займенник *вам*, одразу переводячи наратив у суб'єктивну площину. Побудоване таким чином повідомлення миттєво викликає в читача емоційну

реакцію. Примітним іще є покликання на джерело новини – інтернет-ресурс "ФОКУС", що начебто має додати ваги написаному, адже апелює до авторитету. Словосполучення "На жаль" тут використане для вираження жалю щодо навіть іще не доведеного факту, проте маніпуляція вже відбулась, а негативна емоція – уже викликана. Такі способи маніпуляції покликані викликати масове обурення у читачів і невдоволення владою, а також дестабілізувати ментально-інформаційне поле суспільства.

Іще один маніпулятивний допис каналу "Труха ⚡ Україна" – реклама іншого ресурсу. Наводимо повний уміст повідомлення, опублікованого 16.10.2023 о 13:00: "Кожному українцю заплатять до \$20.000 за переїзд до Канади А ще й влаштують на офіційну роботу. **Прямо зараз найкращі країни світу** чекають на українців з **розкритими обіймами** і готові їм самі облаштувати життя. І поки одні шукають способи, як незаконно перетнути кордони та отримати статус біженця, інші читають Релокація (покликання). Усередині показують як: за 45 днів отримати постійний ВНЖ ЄС, безкоштовно поїхати до Європи та користуватися держпрограмами інших країн Підписатись на канал, **поки доступ відкритий**, тут: (покликання)" (Труха/Україна, 2023). Як і в більшості рекламних оголошень на каналі "Труха ⚡ Україна", тут простежуємо відверту маніпуляцію. По-перше, адресант використовує заголовок, який привертає увагу і викликає бажання дізнатися більше. Обіцянка значної суми (\$20000) та можливості переїзду до Канади створює враження унікального шансу, яким слід одразу скористатися. По-друге, автор оголошення використовує порівняння між двома групами людей: одні отримують унікальні можливості переїзду і статус біженця, тоді як інші незаконно перетинають кордон. Такий контраст навмисно підсилює позитивний настрій щодо переїзду та негативне ставлення до тих, хто шукає інші способи покинути країну, хоча рекламу можуть прочитати як чоловіки, так і жінки, яким виїзд за кордон необмежено.

Також автор маніпулює неочевидним порівнянням країни у гарячій фазі війни (України) та "найкращих країн світу" (як-от Канада), щоби підкреслити привабливість пропозиції та збільшити ймовірність підписання на канал. Адресант прагне

переконати адресата сприймати релокацію як щось легке та доступне, позитивно описуючи процес отримання посвідки на постійне проживання в ЄС за короткий термін і можливість безкоштовно поїхати до Європи. Нарешті, відсутність конкретних відомостей або джерел інформації створює загадковість і надає повідомленню вигляд ексклюзивної інформації, що може привабити читачів бажанням дізнатися більше і скористатися такою нагодою, "поки доступ відкритий". Синтаксично обставина часу *прямо зараз* у цьому контексті відіграє ту саму роль, виражаючи необхідність виконання чого-небудь саме зараз, без будь-яких затримок. Вона додає виразності та акцентує на терміновості події, намагаючись закликати читачів до негайної дії.

У Telegram-каналі "Труха ⚡ Україна" також знаходимо повідомлення, розміщене 12.10.2023 о 18:24 із заголовком "⚡Графіки відключень світла: електроенергію вимикатимуть по 4 години" та текстом: "ДТЕК Київські електромережі вже розмістив (покликання) на своєму сайті графіки відключень. До речі, **не всім українцям вимикатимуть світло** у разі блекаутів. **Список щасливчиків тут** (покликання). Зазначається, що **поки відключень не планується**, вони можуть бути у разі обстрілів критичної інфраструктури. Репост тому, кому не везе в коханні, але завжди везе з відключеннями 😊" (Труха/Україна, 2023). У цьому випадку звертаємо увагу на структуру повідомлення, адже автор починає допис із інформації, що світло вимикатимуть по 4 години, а наприкінці зазначає, що це станеться лише за умов подальших обстрілів інфраструктури. Таким чином, емоційна реакція вже викликана, хоча адресант укінці спростував інформацію. Якщо ж перейти за покликанням на офіційний сайт ДТЕК, то графіки відключень справді є, проте компанія не видаляла їх протягом усієї весни та літа 2023-го року. Примітним є використання емоджі (іконок, які виражають певну емоцію або що-небудь позначають) для привертання уваги читача та швидкого налаштування його на певну емоцію.

Підсумовуємо, що з понад 1100 проаналізованих дописів тією або іншою мірою маніпулятивними виявилися 319, що становить близько 29 %. Найчастіше автори Telegram-каналу "Труха ⚡ Україна" маніпулюють емоціями читачів, використо-

вуючи емоційно забарвлену лексику, апеляцію до авторитетних джерел, уживання емоджі (часто – анімованих), заклики до дії та виокремлення емоційної складової повідомлення і підлаштування структури з метою підтримання відчуття ментально-інформаційної нестабільності. Хоча, на перший погляд, 29 % – це навіть не половина всього контенту у стрічці новин, варто зазначити, що цей канал прагне систематично поліпшувати свою статистику підписників і реакцій на дописи, тому вони часто публікують неперевірену інформацію, яку потім просто редагують відповідно до оновлених відомостей. Проте користувачі вже не повертаються до цих дописів у пошуках оновленої інформації, а ефекту маніпуляції вже було досягнуто.

У перебігу дослідження ми опрацювали близько 2000 дописів Telegram-каналу "ЧОРНИЙ ЛИСТ", опублікованих із 01.03.2023 по 20.10.2023 (обсягом понад 10000 слововживань). За відомостями ресурсу Telemetrio (2023) (веб-застосунок для відстежування активності в Telegram), саме за цей період значно зросла кількість підписників. Telegram-канал "ЧОРНИЙ ЛИСТ" (на 21.10.2023 ресурс налічує 245602 підписника) також був помічений у спробах маніпулювання інформацією. Зокрема, веб-ресурс "ВолиньPost" (2023) звернув увагу на канал "ЧОРНИЙ ЛИСТ" у контексті реклами так званого застосунку "радар ракет" (якого не існує), однак у Telegram використовують авторитет Президента Володимира Зеленського як спробу популяризувати інші канали. Так, наприклад, "ЧОРНИЙ ЛИСТ" публікує рекламне оголошення з таким текстом: *"Володимир Зеленський дав наказ кожному українцю підключитись до радару ракет – (посилання)..."*. Цей приклад узятий із веб-сайту "ВолиньPost", де наведено текст оголошення на скріншоті, адже ми не змогли знайти сам допис у Telegram-каналі. Очевидно, його було видалено. У ньому спостерігаємо маніпуляцію саме через наведення певного авторитетного джерела, хоча насправді таке повідомлення є лише рекламою іншого ресурсу, який її оплатив.

Наступні приклади маніпуляції емоціями й інформацією у Telegram-каналі "ЧОРНИЙ ЛИСТ" наведемо у вигляді таблиці:

Таблиця

Приклад	Способи маніпуляції
<p>"☢️ Ядерна загроза збоку Китаю. <i>За оцінками Міноборони США, станом на травень цього року Китай володів понад 500 діючими ядерними боєголовками, що перевищує попередні прогнози. Очікується, що до 2030 року КНР, ймовірно, матиме понад 1000 діючих ядерних боєголовок"</i> (опубліковано 20.10.2023 о 11:08) (ЧОРНИЙ ЛИСТ, 2023).</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Відсутність покликання на джерело інформації. 2. Використання емоджі на початку повідомлення з метою привертання більшої уваги та задання необхідного застережливого тону наративу. 3. Некоректність сформованого повідомлення (зокрема, уживання дієприкметника активного стану на -юч- – діючий, що вказує на незнання базових правил граматики української мови). 4. Прислівник <i>ймовірно</i> передає невпевненість, що дозволяє авторові повідомлення "вкинути" новину задля емоційного відгуку аудиторії без перевірки достовірності джерел інформації.
<p>"🚫 У Києві Б'ЮТЬ дітей у садочку, – ЗМІ. <i>Скандал стався у дитячому садочку №513 у Голосіївському районі. Батьки 2-річної дівчинки знайшли у неї на шиї глибокі подрятини, які у садочку замазали зеленою. А сама дитина розповіла, що її били по губах та по шиї. Вихователька відговорюється, що нібито дівчинку ненароком подряпала замком від кофти. Поліція заяву не прийняла, (покликання) але є інформація, що у садку вже ведеться внутрішнє розслідування. Вихователька та її помічниця отримали догани"</i> (опубліковано 17.10.2023 о 21:27) (ЧОРНИЙ ЛИСТ, 2023).</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. У тексті використані емоційно забарвлені слова та символи, які підсилюють маніпулятивний вплив, як-от "🚫", <i>скандал, глибокі подрятини, "били по губах та по шиї"</i>. Вони викликають відчуття стурбованості, обурення та невпевненості в безпеці дітей. Також написання слова <i>б'ють</i> великими літерами (капіталізація) привертає увагу й акцентує її на необхідній автору новини семі. 2. У повідомленні наведено конкретний номер дитячого садочка (№ 513), що надає виразності події та може допомогти привернути увагу громадськості.

Приклад	Способи маніпуляції
	<p>3. Автор новини згадує джерело інформації – ЗМІ, що додає авторитетності й правдоподібності повідомленню, проте конкретного покликання – немає.</p> <p>4. У повідомленні наводять свідчення самої дитини і відповідь виховательки, що робить історію переконливішою та емоційно навантаженою.</p>
<p>"⚡💡Графіки відключення електроенергії в Україні розробили та затвердили для всіх областей. Згідно з графіками, найдовше без світла може залишатися Київ – до семи годин посліть. Поки графіки не запровадять, (покликання) але все може змінитися, якщо росіяни відновлять свої атаки по енергоінфраструктурі. Про свої графіки знеструмлення поінформувала компанія ДТЕК. Зокрема, це стосується Києва та області, а також Одещини та Дніпропетровщини" (опубліковано 16.10.2023 о 13:14) (ЧОРНИЙ ЛИСТ, 2023).</p>	<p>1. Структура повідомлення сформована так, аби привернути більше уваги. Спершу подана маніпулятивна інформація, що графіки відключення електроенергії вже затвердили, а Київ може залишатися без світла найдовше. Таку інформацію читачі можуть сприйняти як факт і навіть не дочитати текст до кінця, де ця новина спростована.</p> <p>2. Покликання на офіційне джерело інформації (компанія ДТЕК), що повинно додати ваги написаному. Однак упущені нюанси щодо того, що графіки відключень і не видаляли.</p>
<p>"🤯В Україні можуть підвищити тарифи на воду та водовідведення – з 1 квітня та 1 липня. Це питання планують розглянути у березні, зазначено на сайті НКРЕКП" (опубліковано 11.03.2023 о 18:19) (ЧОРНИЙ ЛИСТ, 2023).</p>	<p>1. Сама новина дібрана так, аби спровокувати обурення серед аудиторії, хоча це питання лише "планують розглянути у березні".</p> <p>2. Покликання на офіційне джерело інформації (НКРЕКП) без додаткового тлумачення.</p>

Отже, із 2000 проаналізованих дописів Telegram-каналу "ЧОРНИЙ ЛИСТ" близько 240 можна вважати маніпуля-

тивними, що становить 12% від добірки публікацій. Як правило, автори каналу навмисно добирають чутливий контент, аби тримати стабільно високе емоційне навантаження серед аудиторії, адже так вони забезпечують інтерес, зворотню реакцію читачів у вигляді залишених під дописами реакцій, що своєю чергою просуває ресурс у статистиці застосування. Окрім того, автори завжди починають тексти дописів із емоджі, який відображає певну емоцію, щоб одразу налаштувати реципієнтів на необхідний настрій повідомлення. Також найчастотнішими прийомами емоційної маніпуляції є апелювання до авторитету та структурування повідомлення так, що спершу подана неправдива інформація, а далі йде її спростування. На Telegram-каналі "ЧОРНИЙ ЛИСТ" таких повідомлень приблизно 100.

Ми також проаналізували близько 1000 дописів Telegram-каналі "Український Телеграм", опублікованих із 01.09.2023 по 20.10.2023 загальним обсягом понад 6000 слововживань. Згідно з відомостями, отриманими з ресурсу Telemetrio (2023), саме на цей період припала особлива активність підписників. Цей Telegram-канал на 23.10.2023 налічує 975771 підписника. Автори каналу час від часу публікують маніпулятивні тексти, як-от допис, оприлюднений 20.10.23 о 8:15: "*КНДР пригрозила США превентивним ядерним ударом. Пхеньян вважає, що Вашингтон "розкручує маховик ядерної війни", коли перекидає в регіон ядерні стратегічні засоби – атомні авіаносці, підводні човни та стратегічні бомбардувальники. На думку Пхеньяна, Вашингтон це робить, щоб заспокоїти південнокорейських маріонеток*" (Український Телеграм, 2023). Тут спостерігаємо відсутність покликання на джерело новини і використання метонімії, яка глобалізує думку, – "*Пхеньян вважає...*" або "*На думку Пхеньяна...*" замість наведення конкретних осіб, які представляють КНДР. Також помітне вживання емоційно маркованої та метафоризованої лексики: "*південнокорейських маріонеток*", що відразу стереотипізує населення Республіки Корея як залежне від Заходу і відображає маніпулятивну риторику комуністичних держав.

Іншим прикладом маніпуляції є допис, опублікований 13.10.2023 о 8:49, із таким умістом: " "**Я досі русофіл**": Борис

Джонсон зізнався, що все ще є фанатом російської культури "Я досі захоплююсь мовою, культурою, російською цивілізацією. Тільки дурень не захоплюватиметься". – Додав він" (Український Телеграм, 2023). У цьому дописі немає покликання на джерело інтерв'ю, проте автор новини зумисне навів емоційно навантажений уривок, адже він викличе обурення українського суспільства. Наводячи пряму цитату на початку допису, автор одразу занурює реципієнта в необхідний дискурс. Попри те, що ця заява є справжньою, без покликання на джерело читач немає змоги ні переконатись у цьому, ані детальніше ознайомитись із інтерв'ю, де може бути розгорнута думка Боріса Джонсона.

Часто в Telegram-каналах спершу публікують якусь новину, а лише згодом її спростовують. Наприклад, 10.10.2023 о 16:13 на каналі "Український Телеграм" оприлюднили таку новину: "Голова Нацбанку Андрій Пишиний написав заяву про звільнення, – ЗМІ. За даними джерел видання, заяву про звільнення "за станом здоров'я" він написав з Марокко, куди днями він поїхав з офіційним візитом. **Чекаємо на офіційне підтвердження інформації**" (Український Телеграм, 2023). Автор допису покликається на авторитетне джерело ЗМІ, проте наприкінці повідомлення зазначає, що ця інформація ще потребує підтвердження. Саме для таких випадків сучасні інтернет-ЗМІ часто використовують аббревіатуру UPD (від англ. *updated* – "оновлено"), щоби вносити зміни до тексту після отримання нової інформації у тому самому дописі.

Таким чином, проаналізувавши близько 1000 дописів Telegram-каналу "Український Телеграм", ми визначили, що 33 з них містять елементи маніпуляції емоціями читачів, що становить 3.3%. Як правило, адресанти таких повідомлень нехтують наведенням джерел інформації, а також уживають емоційно забарвлену лексику, подекуди – нецензурну. Іншими способами привернути увагу аудиторії є вживання емоджі, виділення тексту жирним шрифтом, капіталізація певних слів, наведення цитат політичних діячів тощо.

Дискусія і висновки. Маніпулятивна природа досліджених Telegram-каналів походить від бажання адміністраторів мімікрувати під електронні засоби масової інформації, при цьому

відверто рекламуючи інші ресурси. Із понад 1100 проаналізованих дописів Telegram-каналу "Труха ⚡ Україна" ми позначили як маніпулятивні 319, що становить 29 % текстів, опублікованих в обраний нами період. Також із 2000 проаналізованих дописів Telegram-каналу "ЧОРНИЙ ЛИСТ" 240 можна вважати маніпулятивними, що становить 12 %. 33 із 1000 дописів Telegram-каналу "Український Телеграм" містять маніпуляції емоціями читачів, що становить 3.3 %. Отже, у перебігу дослідження було проаналізовано понад 4100 дописів (близько 246000 слововживань) таких Telegram-каналів, як "Труха ⚡ Україна", "ЧОРНИЙ ЛИСТ" та "Український Телеграм".

Вагомим у результаті здійсненого дослідження є високий відсоток маніпуляції емоціями та інформацією, що дорівнює показникам від 3.3 % ("Український Телеграм") до 12 % ("ЧОРНИЙ ЛИСТ") та 29 % ("Труха ⚡ Україна"). Варто зазначити, що ці оцінки приблизні, адже ми зосередилися винятково на певному періоді та брали до уваги лише експліцитну маніпуляцію. Для визначення маніпулятивності вмісту Telegram-каналу "ЧОРНИЙ ЛИСТ" необхідно було взяти до уваги більше дописів, оскільки не кожен із них був репрезентативний, тоді як для ресурсу "Український Телеграм" знадобилося вдвічі менше.

Найчастотнішими прийомами маніпуляції в досліджених ресурсах виявилися вживання позамовних символів, як-от емоджі, а також емоційно забарвленої лексики, структурування повідомлень із пріоритезацією неперевіреної інформації, капіталізація окремих слів, апелювання до авторитету, відсутність покликання на першоджерело, заклики до дії, використання обставин часу з метою створення ефекту терміновості тощо. Також іншими ключовими маркерами маніпулятивного повідомлення виявилися друкарські хиби, некоректність викладу інформації та граматичні помилки. Перенасиченість маніпулятивною інформацією, як і безперервне поглинання великої кількості різноаспектних новин за короткий проміжок часу може завдавати неабиякої шкоди МІБ українського суспільства. Для наведення детальніших висновків щодо впливу на емоційний стан реципієнтів необхідний психолінгвістичний аналіз дописів у соцмережах на зразок Telegram.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Богданова І., Лептуга О. (2020). "Мова ворожнечі" в текстах українськомовного медіапростору. *Український світ у наукових парадигмах. Збірник наукових праць*, 7, 6–11. <http://reposit.sc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/12378/1/%D0%9C%D0%9E%D0%92%D0%90%20%D0%92%D0%9E%D0%A0%D0%9E%D0%96%D0%9D%D0%95%D0%A7%D0%86.pdf>

ВолиньPost. (2023). <https://www.volynpost.com/news/218802-rochalos-abo-iaak-vamy-manipulyuyut-telegram-kanaly>

Молоткіна Ю. О. (2022). Пейоративи як засіб вербального маніпулювання в англomовному дискурсі соціальних мереж TikTok та Twitter у контексті антиукраїнської пропаганди. *Сучасні дослідження з іноземної філології*, 3(21), 147–163. <https://doi.org/10.32782/2617-3021.2022.21-22.147-162>

Паршикова А. (2016). Роль мовних засобів у забезпеченні інформаційної безпеки особистості (на матеріалі німецьких ЗМІ). У *Мова. Суспільство. Журналістика: Збірник матеріалів XXII міжнародної науково-практичної конференції з проблем функціонування і розвитку української мови* (с. 84–87). https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/48515/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_2016.pdf#page=84

Прес-служба Ради національної безпеки і оборони України у Twitter. (2023). https://twitter.com/rnbo_gov_ua/status/1587434156715393027/photo/1

Пучков О. О. та ін. (2023). Інформаційна технологія визначення політичного спрямування джерел інформації для забезпечення інформаційної безпеки держави під час кризових ситуацій. *Cybersecurity: Education, Science, Technique*, 4(20), 142–152. <https://csecurity.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/474/379>

Слово і діло. (2023, 29 вересня). <https://www.slovoidilo.ua/2023/09/29/infografika/suspilstvo/52-miljony-ne-bude-yaki-prohnozy-shhodo-skorochennya-chyselnosti-naselennya-ukrayiny>

Труха/Україна. (2023). <https://t.me/s/truexanewsua>

Указ Президента України. (2009). "Про Доктрину інформаційної безпеки України". <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514/2009#Text>

Указ Президента України № 47/2017. <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>

Український Телеграм. (2023). https://t.me/+TVbmPYPLV_f00SF3

ЧОРНИЙ ЛИСТ. (2023). https://t.me/s/blacknews_ua

Шемаєв В. М., Присяжнюк М. М., Онофрійчук А. П. (2019). Соціальні мережі в аспекті інформаційної безпеки. *Наука і оборона*, 8(3), 36–39.

Шинкар Т., Левченко Т., Дудар В. (2023). Маніпулятивні технології в аспекті інформаційної безпеки. *Society Document Communication*, (19), 270–286. <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2023-19-270-286>

Kantar. (2023). [https://www.kantar.com/locations/ukraine#_ =](https://www.kantar.com/locations/ukraine#_=)

RealClearDefense. (2017, 10 травня). How Russia weaponized social media in Crimea. https://www.realcleardefense.com/articles/2017/05/10/how_russia_weaponized_social_media_in_crimea_111352.html

Telemetro. (2023). <https://telemetr.io/uk/channels>

REFERENCES

BLACK LIST. (2023). Retrieved from https://t.me/s/blacknews_ua

Bohdanova, I., & Leptuga, O. (2020). "Hate speech" in the Ukrainian-speaking media space. *Ukrainian World in Scientific Paradigms*, (7), 6–11. Retrieved from <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/12378/1/%D0%9C%D0%9E%D0%92%D0%90%20%D0%92%D0%9E%D0%A0%D0%9E%D0%96%D0%9D%D0%95%D0%A7%D0%86.pdf>

Kantar. (2023). Retrieved from <https://www.kantar.com/locations/ukraine>

Molotkina, Y. O. (2022). Pejoratives as a means of verbal manipulation in the English discourse of social media TikTok and Twitter in the context of anti-Ukrainian propaganda. *Modern Research in Foreign Philology*, (3–4, 21–22), 147–163. <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2022.21-22.147-162>

Parshikova, A. (2016). The role of linguistic means in ensuring the information security of the individual (based on German media). In *Language. Society. Journalism: Collection of materials of the XXII international scientific-practical conference on the problems of functioning and development of the Ukrainian language* (pp. 84–87). Retrieved from https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/48515/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_2016.pdf#page=84

President of Ukraine. (2009). *Decree of the President of Ukraine "On the Doctrine of Information Security of Ukraine"*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514/2009#Text>

President of Ukraine. (2017). *Decree of the President of Ukraine No. 47/2017*. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>

Press Service of the NSDC of Ukraine. (2023). Retrieved from https://twitter.com/rnbo_gov_ua/status/1587434156715393027/photo/1

Puchkov, O. O. et al. (2023). Information technology for determining the political direction of information sources to ensure the information

security of the state during crisis situations. *Cybersecurity: Education, Science, Technique*, (4, 20), 142–152. Retrieved from <https://csecurity.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/474/379>

RealClearDefense. (2017, May 10). How Russia weaponized social media in Crimea. Retrieved from https://www.realcleardefense.com/articles/2017/05/10/how_russia_weaponized_social_media_in_crimea_111352.html

Shemaev, V. M., Prisyazhnyuk, M. M., & Onofriichuk, A. P. (2019). Social networks in terms of information security. *Science and Defense*, (8, 3), 36–39.

Shynkar, T., Levchenko, T., & Dudar, V. (2023). Manipulative technologies in terms of information security. *Society Document Communication*, (19), 270–286. <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2023-19-270-286>

Slovo I Dilo. (2023, September 29). Retrieved from <https://www.slovoidilo.ua/2023/09/29/infografika/suspilstvo/52-miljony-ne-bude-yaki-prohnozy-shhodo-skorochennya-chyselnosti-naselennya-ukrayiny>

Telemetrio. (2023). Retrieved from <https://telemetr.io/uk/channels>

Trukha/Ukraine. (2023). Retrieved from <https://t.me/s/truexanewsua>

Ukrainian Telegram. (2023). Retrieved from https://t.me/+TVbmPYPLV_f00SF3

VolynPost. (2023). Retrieved from <https://www.volynpost.com/news/218802-pochalos-abo-iak-vamy-manipulyuyut-telegram-kanaly>

Отримано редакцією журналу / Received: 26.12.23

Прорецензовано / Revised: 10.01.24

Схвалено до друку / Accepted: 15.01.24

Taras Holota, PhD Student

ORCID ID: 0009-0009-4767-0937

e-mail: targolus@gmail.com

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine

LANGUAGE DIMENSION OF INFORMATION MANIPULATION IN UKRAINIAN TELEGRAM CHANNELS

The research delves into the challenges posed by the full-scale russian invasion, emphasizing the need for an effective counter-propaganda strategy online. The digital proximity of Ukraine and russia means users often consume information from diverse sources, sometimes antagonistic. With the growing influence of social networks and messenger platforms like Telegram, the study underscores the urgency of understanding and countering information-psychological operations. Our research also differentiates between intentional and unintentional manipulation, highlighting the varying objectives behind each.

An analysis of 4,100 posts (encompassing approximately 246,000 word usages) from popular Ukrainian Telegram channels such as "Труха ⚡Україна", "ЧОРНИЙ ЛИСТ," and "Український Телеграм" was conducted to determine the proportion of content associated with manipulative attributes. An attempt was made to underscore the importance of evaluating the quality of content in Ukrainian Telegram channels as well as identifying the percentage of content that contains information and emotional manipulation. Within the selected study period, 29 % of manipulative content was found on the "Труха ⚡Україна" channel, 12 % on the "ЧОРНИЙ ЛИСТ" channel, and 3.3 % on "Український Телеграм." It was determined that the most frequent linguistic and extralinguistic tools for information manipulation include the use of emojis and emotionally charged vocabulary, appeals to authority, specific word capitalization, lack of primary source citation, structuring messages with a focus on unverified information, calls to action, and the use of circumstantial adverbs of time to create a sense of urgency, among others.

Moreover, typographical errors, incoherent presentation of information, and grammatical mistakes were identified as other key markers of manipulative messaging. These seemingly inadvertent errors could potentially be deliberate, further muddying the waters of information clarity.

Keywords: language markers of mental and information security, language manipulation in social networks, manipulative text, language tools of emotion manipulation.